

הרדידות של "המלחמה היהודית"

דזמונד סיוורד, *הבוגד בירושלים, יוסף בן-מתתיהו, מצדה וחורבן יהודה*, מאנגלית: רון בן עמי, זמורה-ביתן, מוציאים לאור, תשע"ב 2011, אור יהודה, 351 עמ'.

כאשר הוצע לי לכתוב סקירה על ספר זה, שנתקלתי בו ברשימות רבי-המכר במוספים הספרותיים של העיתונים, הייתי סבור שמדובר בנובלה היסטורית. כאשר הגיע עותק הספר לידי וקראתי בגב הכריכה כי הכותב הוא "היסטוריון אנגלי חשוב" התעוררה בי סקרנות להכיר את עבודתו וחיש קל התברר לי, באמצעות חיפוש באינטרנט, כי הוא סופר פורה שמעטו יצאו כעשרים וחמישה ספרים במגוון נושאים, החל מדמויות מימי הביניים וכלה בספר על נפוליון והיטלר. לפיכך תהיתי אחרי עיון בספר זה לאיזו סוגה הוא שייך – האם זו נובלה היסטורית, כפי שסברתי תחילה לפי שמו והופעתו ברשימות רבי-מכר, או אולי מונוגרפיה היסטורית, כלומר ביוגרפיה מדעית המוקדשת ליוסף בן מתתיהו והמיועדת לציבור קוראים משכיל? ברור זה נראה לי חשוב שכן חובה לדון ולהעריך ספר באמות המידה ההולמות את הסוגה אליה הוא שייך.

לקורא העברי מוגש אפוא תרגום של ספר שנכתב אנגלית והמוקדש ליוסף,¹ ההיסטוריון היהודי בן המאה הראשונה לסה"נ, והמיועד לקהל קוראים של מתעניינים שאינם היסטוריונים. זו סוגה נכבדה האמורה לשתף ציבור רחב בהישגי המחקר בתחומים שונים בצורה

1 לשם הקיצור נציין כך את פלאביוס יוספוס, כפי שנקרא האיש אחרי ששחרר משביו וזכה באזרחות רומאית, והמוכר לקורא העברי בשם יוסף בן מתתיהו או יוסף בן מתיא.

nuxnf, ' tl fzu vngurr, gbhhi unucb, do keurtho athbo juerho מובהקים. לספרים מסוגה זו יש תפקיד חשוב בהרחבת ההשכלה ובעדכון הידע של הציבור הרחב, ואין זה משנה אם המדובר באסטרופיזיקה, ברפואה, בפילוסופיה, בהיסטוריה ובעוד שורה ארוכה של תחומי ידע. מקובל שחיבורים בסוגה זו כותבים חוקרים מובהקים שנחננו, בנוסף למיומנותם כחוקרים, בכישרון של כתיבה רהוטה ומובנת לקהל הרחב. הבה נבחן את *הכוגד כידושלים* לפי אמות המידה המקובלות בסוגה זו, שהוא קרוב אליה יותר מאשר מן הצד האחד למחקרים של ממש ומן הצד האחר לנובלות שבהן יש לדמינו של המחבר "חרות פואטית" רבה.

מעיון בספרו של דסמונד סיוורד (Desmond Seward) מתברר מיד שלא מומחה כתבו. חסר בו ידע על מצב המחקר באשר ליוסף ולכתביו, על החברה שבה הוא חי ופעל ועל הסביבה שבה התחוללו האירועים המסופרים בספר. מגרעות אלה אינן פרי מגמה או צורך להתאים את רמת הספר לקהל קוראיו המשוער אלא שילוב של חוסר ידע מכאן והקלה על מלאכת המחבר מכאן, כדי שיוכל להוציא מתחת ידו במהירות ספר שצפוי שיזכה לקונים רבים בגלל העניין ביוסף. אישיותו רבת הפנים של יוסף, שכתביו תפסו מקום נכבד בארון הספרים של נוצרים ועוררו עניין רב אצל בני עמו היהודים, יש לו סיכוי להימכר היטב. נראה שמטרה זו אכן הושגה, לפחות בתרגום העברי של הספר, אולם האם ניתנת בו תמורה לציפיות הקורא המשכיל והמתעניין ביוסף?

הספר הוא מעין פרפראזה של סיפורו של יוסף על המרד היהודי ברומא בשנים 66-70 לסה"נ כפי שהוא מספרו בספרו שלו – *מלחמת היהודים* (ליתר דיוק "אודות המלחמה היהודית"). ציטוטים מספר זה מלווים את הקורא למכביר, עם תוספות מעטות משלושת חיבוריו המאוחרים *למלחמת היהודים: קדמוניות היהודים*, *חיי יוסף תגד אפיון*, וכן לעתים אֶזכור של היסטוריונים אחרים (טקיטוס, קסיוס דיו וסוֹטוֹניוס). לעתים מופנה הקורא בהערות, הבאות בסוף הספר, למחקרים על יוסף האמורים לשמש אסמכתא לדעות שהביע המחבר. מבחר מחקרים אלה (להבדיל מן הביבליוגרפיה שבסוף הספר) נראה מקרי ושרירותי, ולעתים אף ברור שהמחבר מכיר את שמם מתוך

חיבור אחר שקרא או שבחר בו כדי להיראות "היסטוריון חשוב" ככתוב על גב כריכת הספר. דומה שראוי לשאול מה יתרון קריאת ספר זה על קריאת *מלחמת היהודים* שכתב יוסף עצמו. ואכן לעניות דעתי אין הקורא יוצא נשכר מקריאת ספר זה על המרד הגדול ומוטב לו לקרוא את ספרו של יוסף עצמו, משום שלספר בו אנו דנים אין ערך מוסף באשר לאיש יוסף ולאירועים בהם נטל חלק.

אופייני לספר זה שאין בו הבעת עמדה של המחבר או של חוקרים אחרים על תוכן *מלחמת היהודים* ואף לא על מעשיו של יוסף עצמו שהוא גיבור הספר. המסופר בחיבורו של יוסף מובא בין בלשונו בצייטוטים ארוכים למדי בין בלשונו של מחבר הספר בו אנו דנים, כך, למשל, את סיפור המצור על יודפת וכיבושה מביא סיוררד כפי שמשפרו יוסף, ובכלל זה הסיפור על הינצלו מן המערה שבה מצא מסתור עם אחרים. כידוע, סיפור זה אינו אמין, וזאת בלשון המעטה. אולם אם יטען הטוען כנגד סיוררד שהוא מאמין לכזבי יוסף בתמימות חסרת היגיון יוכל המחבר להתחמק מביקורת כזו ולהשיב כי הוא עצמו מסתייג מלתת אמון במה שכותב יוסף (הפרק על "המצור על יודפת", עמ' 111-120. וכך הוא כותב בסיכומו "...הוא הוכיח את עצמו במהלך המצור על יודפת, ז' , כמפקד רב-תושייה..."). אולם, מבלי להכביד על הקורא הלא מקצועי, ראוי היה לציין מה מפריך את סיפורו של יוסף (כגון שרוב טכסיסי הנצורים שהוא הגה כביכול הרי הם כתובים בספרי הטקטיקה והפוליאורקטיקה [אומנות המצור] בני הזמן) ולהוסיף מה שמלמדות החפירות באתרה של יודפת על המצור ועל אמינות חלק מתיאוריו של יוסף. דרך זו של כתיבת סיפורו של יוסף ורמיזת אגב שאולי אין הוא אמין רווחת בספר בעוד כמה וכמה עניינים, אולם תרוץ זה אינו מלווה בהסבר, בהפרכת אמינות הסיפורים או באישוש אמינותם. אין זה אלא תרוץ למי שיטען שהדיווח הלא ביקורתי על סיפוריו של יוסף הוא רדוד, מטעה ושגוי, אבל זאת אינה אמתלה ראויה להיעדר הסבר שראוי שידע עליו גם הקורא המשכיל שאינו מומחה.

אף ההפניות להיסטוריונים שכתבו על נושא הספר אינם יותר מִפְסוֹת "מדעית" כביכול. החוקר הצרפתי הידוע אבל (F.-M. Abel) מוזכר בהערה כדי לבסס את טענתו של יוסף כי טיטוס ביקש למנוע

את חורבן בית המקדש. לכך נוספת השערה שאולי היה זה גם בהשפעת אהובתו ביריניקי, אחותו של אגריפס השני, ששהתה במחנה הרומאי. אָבֶּל אמנם כותב כך בספרו, אליו מפנה סיוורד בהערה 21 בעמ' 327, אולם אָבֶּל אינן מביא כל אסמכתה להשערה בדבר הימצאה של ביריניקי במחנה הרומאי. בהמשך ההערה באה הפניה לטקיטוס, דברי הימים, ב, 2, אבל לה אין קשר להשערה זו. מטקיטוס אין ללמוד היכן שהתה ביריניקי בשנת 70 שכן הוא דן בתקופת קיסרותו של גלבה ולא במצור על ירושלים. אילו רצה סיוורד להאיר את עיני הקוראים באשר לקשר בין טיטוס לביריניקי היה עליו לציין לפחות מאמר אחד שהוקדש לנושא זה וכן דן בו שיר, שסיוורד מפנה אליו מספר פעמים אך במקרה זה הוא נשמט מזיכרונו. כמובן, מותר לשער שביריניקי "התגוררה במחנה" הרומאי שצר על ירושלים (עמ' 255), אולם יוסף אינו מספר או מרמז על כך ואָבֶּל זורק השערה זו כלאחר יד ומטקיטוס אין ללמוד שכן היה. לפיכך הערה זו היא דוגמא אחת מני רבות להפגנת מלומדות שמאחוריה אין ממש. ואגב מראה המקום לספרו של אבל שגוי ובמקום לכרך הראשון צריך להפנות לכרך השני של ספרו (ואותה טעות גם במקור האנגלי).

ספרה של ריינ'ק (Tessa Rajak) על יוסף מוזכר פה ושם בספר אך אינו זוכה להצגת גישתה לאמינותו של יוסף במלחמת היהודים; ספרו של גודמן (Martin Goodman), הסבור שרבים מאצילי יהודה הצטרפו למורדים, השפיע על סיוורד לאורך ספרו, אולם ללא הצגת דעתו המנומקת של גודמן, אלא כאמירה בעלמא, מעין מנטרה, כל אימת שמורד כלשהו נראה למחבר כאציל או כבן דלת העם.

ככלל ההערות המופיעות בנפרד מן הטקסט בסוף הספר הן מראי מקום למלחמת היהודים של יוסף ומשקפות את היות ספרו של סיוורד הרצאת סיפורו של יוסף על המרד הגדול תחת שמו של מחבר בן זמננו.

היעדר התמצאות בנושא שלו מוקדש הספר מסתבר גם מריבוי הטעויות הפזרות לאורכו. לא נמנה את כולן כרוכל ונסתפק בדוגמיות אחדות בלבד:

מי מכיר, מי יודע היכן היא "העיר היפה זבולון" שקסטיוס גאלוס שלח מעכו את קלגסיו להרוס אותה?² אולם אין עיר כזו, לא יפה וגם לא מכוערת. על כך עמדו כבר מי שהגיהו את הטקסט של *מלחמת היהודים* ותקנו את התעתיק זבולון ביוונית לכבולון (שמקומה באתר הכפר כבול של ימינו). כך גם כתוב בטקסט ובתרגום בהוצאת Loeb שמחברנו מציין ב"מקורות הראשונים" בביבליוגרפיה שבסוף ספרו (שם, עמ' 333), אלא שלא בה הוא השתמש וגם לא טרח לעיין בתחתית העמוד ששם לבירור התיקון.

מה פשר המשפט "זוהי [מלחמת היהודים] ההיסטוריה היחידה ששרדה על ארץ ישראל בימי הורדוס, המגילות הגנוזות וישוע הנוצרי" (עמ' 14)? הרי כל המכיר ולו במעט את תקופת הבית השני יודע שעל ימי הורדוס וישוע הנוצרי מצוי מידע רב יותר בקדמוניות היהודים מאשר במלחמת היהודים; והאם המגילות הגנוזות הן מן התקופה שבין הורדוס לישוע? ואם אין זו אלא פליטת קולמוס ותו לא הרי גם אז המידע על תקופת המגילות הגנוזות (המאות השנייה והראשונה לפסה"נ וחלק מן המאה הראשונה לסה"נ) רב יותר בקדמוניות היהודים ובספרי מקבים א' וב'.

מנין לסיוורד שאביו של יוסף היה ר' פרושי? אמנם, כדרכו להכין תרוץ לאמירות מופרכות, הוא כותב "כנראה" אך אינו מביא מראה מקום לידיעה זו, כי ככל הנראה אין בנמצא אסמכתה לכך (שם, עמ' 37). וככלל דווקא למקומות שבהם מובאים עניין או דעה מיוחדים חסר מראה מקום שיאשש אותם. כך למשל אמור בעמ' 134 שאספסיאנוס קיבל ר' מאגריפאס למחוז את המורדים בערים טבריה ומגדל שהיו בתחום ממלכתו אך לכך אין מראה מקום, אם יש כזה בנמצא. בעמ' 121 מוסבר מדוע לא מסופר בחיי יוסף על פרשת יודפת "כי [יוסף] לא סבר שהפרשה זקוקה להסבר כלשהו". אבל מדוע סיוורד אינו סבור כי הסברו שלו כן זקוק להסבר כלשהו, שהרי

2 שם, עמ' 81. אך טעות זו, המופיעה גם בהקדמה למקור האנגלי, תוקנה בתרגום (שם, עמ' 24) והוסברה גם בהערה וכן היא מופיעה כהלכה במפות הן בתרגום העברי והן במקור האנגלי. מסתבר אפוא שבשני הנוסחים העקביות אינה מושלמת והטורח לעקוב אחרי השיבוש אינו כדאי.

הסברו אינו הסביר ביותר ומצויים גם הסברים אחרים? אך גם כאן יחפש הקורא הערה או הסבר אך לשווא. בעמ' 223 מסופר כי מחיילים יהודים מחדייב, שהיו חפרים מנוסים, למדו היהודים לחפור לעומק וכו' אולם למידע מעניין זה אין שום אסמכתא וחבל. כך גם למידע על חיילים רומאים שערקו לירושלים הנצורה (שם, עמ' 225), ידיעה מעניינת לכשעצמה, לא מובאת הפניה למקורה, שהוא ספרו של קאסיוס דיו ושיש מקום להרהר על אמינותה ומשמעותה ועל היעדרה ממלחמת היהודים. קיצורו של דבר גם ההערות ומראי המקום הם אחיזת עיניים ואינם נמסרים באותם עניינים שבהם הייתה יכולה להיות בהם אולי תועלת כלשהי.

הדיון ב"פילוסופיה הרביעית" ובסיקאריים נכתב ללא התמצאות מינימאלית בנושא זה. מתי החלו אנשי הפילוסופיה הרביעית להיקרא סיקאריים ומתי החלה פעילותם הטורריסטית כסכינאים ומנין שיהודה מייסדם נהרג (שם, עמ' 40)? גם השימוש במונח קנאים נעשה ללא מודעות למשמעותו המדויקת כשמה של סיעת מורדים לאחר פרוץ המרד מכאן (שם, עמ' 137) ולמובנו כשם תואר מכאן. בהקשר להחלטתו של סיוורד לקרוא למגיני ירושלים קנאים (שם, עמ' 173; ובנוסף ההבהרה "מכאן ואילך" אף שגם קודם לעמוד זה נהג כך) הוא מפנה לאישושה לספרה של רייג'ק על יוסף, אלא שאילו עיין בכובד ראש באמור שם היה למד שאין היא מאששת את החלטתו כי אם עומדת על ייחודם של הקנאים כסיעה לעצמה בקרב מגני ירושלים (הערה 10 לפרק 14 בעמ' 323). לשון אחר – מראי המקום למחקרים שונים הם כסות, מדעית כביכול, אך לא בכל מקרה יש בהם אישוש לנאמר בגוף הספר.

כדי לא להסתמך על דוגמא אחת בלבד נוסיף אחרת מעמ' 185 בספר. "בעקבות המשבר [המשפט בא בסוף הפרק 'שנת ארבעת הקיסרים'] חל שינוי ביוסף. מכאן ואילך יהיה בעיני עצמו ר' כאחד...". בסוף הפסקה בא מראה מקום למאמר של גודמן (לעמ' 335 במאמרו) האמור לאשש את המשפט הבא האומר כי "נוסף על כך החל [יוסף] להאמין כי מבחינות חשובות רבות היו היהודים והרומאים שותפים לאותם רעיונות" (שם, שם). כאן שיטת ההטעיה מורכבת אף יותר. (א) מקום ההערה בסוף הפסקה מכוון

לכאורה לאשש את האמור בפסקה כולה, אולם היא מתייחסת רק לרעיונות המשותפים ליהודים ולרומאים. (ב) עיון בדברי גודמן מלמד שאין להסיק מרשימת הערכים היהודיים הדומים לאלה המקובלים גם על הרומאים שיוסף האמין בכך, אלא רק שהיה לו מניע לטעון כך כדי להציג את היהודים באור חיובי יותר מכפי שנראו היוונים בעיני קורא רומאי. (ג) אולם המשפט הסוחף יותר בא קודם ("היה בעיני עצמו יהודי ורומאי כאחד") ולו אין כלל אישוש בדברי גודמן הטוען בעמוד הבא במאמרו (עמ' 336) את ההיפך ממה שסיוורד מייחס לו. אבל איזה הוא הקורא המשכיל שיוכל לעקוב אחרי מראי המקום המלומדים ולהיווכח שאינם תומכים באמור בספר, ולהבחין בשיטת ההפניות של המחבר לספרות המחקר שלעתים נראה שהוא חיפש בה בחופזה אחרי עמוד שנראה לו מתאים, ואף לא טרח לעיין בכובד ראש במאמר או בספר בשלמותם, או לפחות בעמוד שלפני מראה המקום או בזה שלאחריו? ובנוסף מקום ההערה הלמדנית הוא בסוף שנת ארבעת הקיסרים ואילו דיונו של גודמן הוא על כתיבתו של יוסף בהיותו ברומא, בה כתב את מלחמת היהודים ובהמשך הזמן את חיבוריו הנוספים, כך שמחברנו נחפז לספר על המטאמורפוזה שחלה ביוסף טרם זמנה.

לא חסרות גם דוגמאות לכך שהמחבר אינו מתמצא כלל בתרבות ובהיסטוריה של התקופה ההלניסטית-רומאית. למשל הוא שח לפי תומו כי מגדלי המצור שהוקמו בעת המצור על ירושלים "כונו בפי חיילי הלגיון הלפולס" (שם, עמ' 205). למה הדבר דומה? למשפט כגון: "ירו פגזים בצינורות שכונו בפי חיילי הגדוד תותחים". המילה הלפוליס היא מונח למתקן שנועד למלחמת מצור והלגיונרים כינוהו בשמו המקובל מזה מאות בשנים ותו לא. אגב המילה מנוקדת אך את ההברה האחרונה יש לנקד בחיריק (ולא בסגול ובאנגלית התעתיק שגוי אף הוא ושם הוא אמור לציין לשון רבים).

אפשר להרבות בדוגמאות לטעויות ולעתים אף להבלים המצויים על פני יותר משלוש מאות עמודי הספר אך נסתפק בדוגמא אחת. באחד ממשפטי הסיכום הסוחפים אחר סיפור חורבן ירושלים כותב המחבר: "תחת פיקודו של יהודה המקבי חדש היו הקנאים עשויים בהחלט להביס את הצרים, להשפיל את השושלת הפלביאנית ולמוטט

את האימפריה הרומית" (שם, עמ' 268). מסתבר שלא זו בלבד שהמחבר אינו בקיא בפרשת המרד הגדול אלא גם שבקיאותו במרד המקבים ובמציאות המדינית במאה השנייה לפסה"נ פחותה אף יותר. ביטוי בולט לחוסר ההתמצאות של המחבר בתקופה בה הוא דן עולה מאזכור השומרונים בכמה מקומות. יש ומדובר בתושבי הר אפרים המאמינים באלוהי ישראל ובתורתו (בעמ' 23, 47, 48, 49 למשל) ויש שמדובר בחיילים מן העיר שנקראה ביוונית סאמאריה בתקופה ההלניסטית ושבימי הנציבים הרומאים והמרד ישבו בה לא-יהודים ומביניהם גויסו חיילים לחיל העזר הרומאי שעמד לרשות הנציבים של הפרובינציה יודיאה (יהודה) והם נזכרים בהקשר זה ((עמ' 71 למשל). לאמתו של דבר היה שם העיר בתקופה בה עוסק הספר סבאסטי, שם שנתן לה הורדוס שהקימה מחדש וקרא לה כך על שמו של אוגוסטוס (כינוי שביוונית מקבילו הוא סבאסטוס) ואילו השומרונים שעירם הראשית הייתה אז שכם הם מונותאיסטים הטוענים להיות היהודים, ישראל, השומרים על התורה באמת. אבל מה ל"היסטוריון האנגלי החשוב" ולדיוקים כאלה? ואגב יוסף מכנה את אותם חיילים, שומרונים כביכול, סבאסטנים, כלומר אנשי סבאסטי, ודווקא במקום שהיה נכון ללכת בעקבותיו סיוורד לא עשה כן.

רבים כתבו על מניעיו השונים של יוסף בכתיבת כל אחד מארבעת חיבוריו. סיוורד באפילוג לספרו, הנושא את השם היומרי "משפט ההיסטוריה", מלמדנו כי יוסף, כמו שחקן, נטה לכתוב את מה שרצה שקוראיו יאמינו בו "ודבר זה היה תלוש ש" (שם, עמ' 308). מה נאמר ומה נדבר – לא היו ליוסף מניעים אחרים כגון לשרת את טובת עמו (אינטרס לאומי), לשרת את מיטיביו הקיסרים מן השושלת הפלאביית, להגן על התנהגותו ועל אישיותו, להיאבק על שמו הטוב כנגד שונאיו ומבקריו. מעניין מה היה מצב רוחו של סיוורד שהחליט לכתוב ספר על נושא שאינו מכיר ואינו מבינו כלל. אולי היה זה מצב רוח פיננסי?

עיקרה של סקירה זו אינו טיב התרגום של ספרו של סיוורד אולם barley שבמקור האנגלי אינה שיבולת שועל (שם, עמ' 218) כי אם שעורה, וחבל להוסיף על טעויות המחבר שיבושים נוספים. גם

התרגום "שכבת השלטון" ולא המעמד השליט ל-the ruling class (למשל שם, עמ' 147, 157) נשמע תמוה. המשפט "ברניקי, אחותו של אגריפס הראשון" כמובן שגוי וצריך להיות אגריפס השני (שם, עמ' 187). משפט זה אינו מצוי במקור האנגלי ונועד כנראה להאיר את עיני הקורא העברי, אך תחת זאת שם תבלול בעיניו.

אולם דומני שביקורת על ספר זה אינה עיקר העניין שלפנינו. גם לספרים גרועים יש זכות קיום והם עומדים לגורלם בפני קוראיהם ומבקריהם. מה שנראה לי מטריד הוא לא שהספר נכתב על ידי הכותב, או ליתר דיוק רב-כותב, כאחד משני תריסרים של ספרים בשפה האנגלית שלא קראתי ואיני מוסמך להביע דעה על טיבם, אלא שהוצאת ספרים מכובדת (כנרת, זמורה-ביתן, דביר) הזדרזה לתרגמו לעברית ולפרסמו. הנושא בו דן הספר הוא מן החשובים לתולדות ישראל ולתרבות היהודית בישראל וקשור לפרשות שמעניינות לא רק היסטוריונים וארכיאולוגים ומדריכי טיולים ומדריכי תיירים. נושאים כמו חורבן בית המקדש השני, מצדה, ירושלים של ימי הבית השני ונושאים נוספים קשורים לכתבי יוסף. כתביו, ובמיוחד מלחמת היהודים, הם לעתים קרובות המקור היחיד לידיעותינו על נושאים אלה, בהם מתעניינים ואף חווים אזרחים מן השורה, חיילים, חניכי תנועות הנוער וגם אלה המתעניינים באירועי זמננו ומדינתנו, השבים ומעלים את הסוגיות הישנות בהיבטים עכשוויים. וכי ראוי להזינם בסעודת פיגולים שכזו? אם החליטה הוצאת הספרים הנ"ל להשקיע בתרגום מונוגרפיה על יוסף בן מתתיהו האם לא ראוי היה שתשקול באיזה ספר לבחור ותיתן את הדעת על חיבורים ראויים ולא על ספר רדוד, מלא שיבושים שהוא כמעט פלגיאט של מלחמת היהודים של יוסף (שאינן לו זכות יוצרים וכל החפץ יכול לבוא וליטול באין מפריע). גם אם היה שיקול כלכלי מאחורי החיפזון לתרגם ספר בנושא זה אפשר היה לתרגם חיבורים ראויים יותר. יתכן שספרה של רייג'ק, שהוא משובח לאין ערוך מזה של סיוורד, מעט קשה לקורא שאינו מומחה ואולי גם לתרגום, אבל, למשל, ספרה של מירי הדס-לב על יוסף, שראה אור בצרפתית ב-1989 ובתרגום לאנגלית

ב-1993 יכול היה למלא צורך זה³ (העובדה שספרו של סיוורד הופיע ב-2009 אינה מלמדת כלל שהוא מעודכן). אפילו ספרו של תקרי,⁴ שראה אור ב-1929 ושאכן כמה מפרקיו אינם רלבנטיים למחקר יוסף כיום, יש בו תובנות העולות לאין שיעור על אלה הנעדרות לגמרי מספרו של סיוורד. ואם יטען הטוען שספרו של סיוורד, בשונה מן הספרים הנזכרים לעיל, מתמקד במלחמת היהודים, הרי זה גם חסרונו שכן מוטב לקרוא את מה שכתב יוסף על נושא זה מאשר את מעתיקו הלא מלומד.

קיצורו של דבר לא הייתי טורח לדון בספר זה אילו היה רק ספר גרוע, ואפשר שיש גרועים ממנו. אולם הוא מצביע על זילות תרבותית בעולם הספר בישראל, זילות שיש לה היבטים אחרים שאינם קשורים לעניין שכאן, כגון צמצום מרחיק לכת של לימודי ההיסטוריה היהודית והכללית במערכת החינוך בישראל והיעדרם ממערכת החינוך החרדית. לפנינו במקרה זה שיוק של סחורה פגומה שהופכת לרבת-מכר. בקצת שיקול דעת אפשר היה להגיע לתוצאה טובה יותר ואולי, מי יודע, אף למכור לא פחות עותקים.

אוריאל רפפורט, חיפה urir@research.haifa.ac.il

T. Rajak, *Josephus, The Historian and his Society*², 2002; M. Hadas- 3
 לא Lebel, *Flavius Josephus, Le Juif de Rome*, 1989 (English translation, 1993).
 אכנס לביקורת או הערכה של ספרים אלה אולם " בריונובסקי במוסף "תרבות
 וספרות" של עתון "הארץ" מן 4 פברואר 1994 כתב על ספרה של הדס-לבבל
 כדלקמן: "...מונוגרפיה אלגנטית, מקיפה ועם זאת פופולרית. היא בדיוק מה שחסר
 לקורא העברי...". להערכתו, לפחות, הייתה זו אפשרות טובה לאין ערוך לתרגם
 מונוגרפיה לשוק הקוראים הכמה כנראה לספר ראוי על יוסף. אין בכך לומר שזו
 האפשרות היחידה, אבל לבטח היא טובה לאין שיעור ממה שהעניקה ההוצאה
 לקהל הקוראים. דרך אגב, גיליתי מעיון בביבליוגרפיה (שם, עמ' 338), שזיקתה
 לספר רופפת, מאמר המיוחס לי ושמעולם לא כתבתי. מדוע זכיתי לכך? ובכלל מה
 הטעם לביבליוגרפיה זו שגם המחבר לא קרא ולבטח לא הפנים?

H. St. J. Thackeray, *Josephus, The Man and the Historian*, 1929, 4
 reprinted 1967.